

שחר בוקמן
עורך אקולוגיה וסביבה

היערכות מערכת התכנון לטיפול בנחלים על רקע השיטפונות ומשבר האקלים

23/06/2020

גיליון קיץ 2020 / כרך 11 (2)

שולחן הדיונים

אולי זה נראה כמו לפני עידן עידנים, אך רק לפני מספר חודשים ניתנו עלינו גשמים עזים בפרקי זמן קצרים יחסית, נחלי החוף געשו, ושטחים רבים במישור החוף הוצפו. במדינה צפופה שרבות מערי החוף שלה נבנו על גדות מוצאי נחלים (נהריה, חיפה והקריות, חדרה, נתניה, תל-אביב-יפו ואשדוד) להצפות אלה יש מחיר כבד – ראשית כל בחיי אדם, ושנית בנזקים למבנים, לתשתיות ולקיום אורח חיים תקין.

המודלים האקלימיים מצביעים על מגמת הפחתה בכמות המשקעים הכללית הצפויה בישראל בעשורים הקרובים. עם זאת, ככל שהעולם מתחמם, עולה התדירות של אירועי גשם קיצוניים ואף עולה עוצמתם. כפי שמדגימים החורפים האחרונים, תופעה זו אינה שייכת רק לעתיד האקלימי שילדינו יחיו בו, אלא היא כבר נמצאת איתנו עכשיו, והיא צפויה להחמיר בשנים הקרובות ובעשורים הבאים. לכך יש להוסיף את צפיפות האוכלוסין ההולכת וגוברת במדינתנו הצפופה ממילא. לרוע המזל, מרבית האוכלוסייה מצטופפת דווקא באזורים של מישור החוף, שמבחינה גאומורפולוגית הם המועדים להצפות. הגידול באוכלוסייה מחייב בינוי והרחבה של תשתיות, וכך הולכת וגדלה כמות השטח שבעבר היה מסוגל לקלוט את הגשם היורד עליו, וכיום הוא קרקע אטומה לחלוטין הגשם התורמת נגר עילי לנחלים. מכל הסיבות הללו נוצר עומס על התשתית ההידרולוגית באופן המקטין את היכולת של המדינה להתמודד עם שיטפונות.

הפתרון המידי, זה שהוביל את תפיסת ניהול נחלי ישראל בעשורים האחרונים, הוא להתייחס לנחלים כאל תעלות ניקוז שנועדו להוביל כמות מים גדולה ככל האפשר בזמן הקצר ככל האפשר לצורך פינוי כמויות המים מאגן הניקוז לים. פתרון זה הוכח כלא מספק ואף הרסני. יכולת הובלת המים טובה רק עד כמות מסוימת, ומעבר לה היא מוגבלת מבחינה הידרולוגית. כיום, עם החרפת הבעיה, יש לחפש את הפתרונות באפיקים אחרים – למצוא פתרונות לנגר המגיע מכל אגן הניקוז, ובייחוד במעלה האגן, כך שתפחת הגעת נגר עילי לנחלים. שינוי הגישה לא רק שיפתור את בעיית השיטפונות וההצפות אלא אף יאפשר העשרה של מי התהום המתדלדלים, איגום מי גשמים ושיקום אקולוגי של נחלי החוף.

שינוי הפרדיגמה מחייב חשיבה מחודשת על תפקידם של הנחלים, על ניהול השטחים והנגר בכל אגני הניקוז ולא רק במרחבי הנחלים, בין אם בשטחים הפתוחים או בשטחים המבונים. הדבר מצריך היערכות שונה של מערכת התכנון שתסדיר את שימושי הקרקע באגני הניקוז ואת פעילותם של כלל הגורמים בהם.

ניהול ושימור נגר עירוני, הגדרת אזורים אסטרטגיים לשימור מים, פתרונות מבוססי טבע, בנייה משמרת מים, מתודולוגיה לניהול סיכוני שיטפונות, מרחבי השהיית נגר, מתן מעמד מיוחד לפשטי ההצפה – אלה ועוד בין מגוון הגישות החדשניות והפתרונות שפורסים לפנינו המשתתפים ברב-שיח שלפניכם.